

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ОДЕСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансів

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

_____» 20 __ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» за
магістерською програмою професійного спрямування
«Державні та муніципальні фінанси» на тему:

«Державний борг України : механізм управління та обслуговування»

Виконавець:

студент ФФБР

Оренчук Андрій Анатолійович

/підпис/

Науковий керівник:

К.е.н., доцент Коцюрубенко Ганна
Миколаївна

/підпис/

Одеса, 2019 рік

Державний борг України : механізм управління та обслуговування

Зміст

ВСТУП

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ТА ОБСЛУГОВУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ

- 1.1. Економічна сутність та функції державного боргу.
- 1.2. Еволюція теорій державного боргу
- 1.3. Механізм управління та обслуговування державного боргу.

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ

- 2.1. Нормативно-правове забезпечення механізму управління та обслуговування державного боргу України
- 2.2. Практика формування дефіциту державного бюджету України
- 2.3. Аналіз динаміки та структури державного боргу за 2013-2018 рр

РОЗДІЛ III. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ТА ОБСЛУГОВУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ

- 3.1. Особливості реалізації механізму управління та обслуговування державного боргу у зарубіжних країнах.
- 3.2. Інвестиції як інструмент зменшення державного боргу.
- 3.3. Шляхи вдосконалення обслуговування зовнішнього державного боргу в Україні.

ВИСНОВКИ СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ВСТУП

Актуальність теми дослідження.

Проблема державного боргу та пов'язаних з ним наслідків є досить актуальними для України. Значний обсяг державного боргу який сформувався за період незалежності негативно впливає на економічну ситуацію в країні, а обслуговування боргових зобов'язань створює навантаження на державний бюджет. Вирішення проблеми залежності держави від запозичень а також пошук альтернативних шляхів залучення коштів являється першочерговим завданням боргової політики України.

В Україні за роки її незалежності формування боргу відбувалося під впливом низки факторів, найважливіші з яких: значні бюджетні дефіцити; залежність від імпорту енергоносіїв; необхідність збільшення валютних резервів для забезпечення стабільності національної грошової одиниці; потреби технічного переозброєння галузей національної економіки.

З метою запобігання негативного впливу боргових зобов'язань на національну економіку, важливим є забезпечення ефективності функціонування системи управління державним боргом і формування цілісного механізму управління ним. Накопичення значного державного боргу, посилення боргового тиску на державний бюджет, періодичне виникнення боргових криз, погіршення умов на світових фінансових ринках перетворює управління та обслуговування державного боргу на одне з пріоритетних завдань фінансової політики держави.

Забезпечення ефективного функціонування механізму управління державним боргом потребує врахування значної кількості чинників, якісного контролю та постійного моніторингу не лише розмірів державного боргу, а й результативності кредитних проектів, боргових інструментів і відповідних видатків державного бюджету.

Проблемам державного боргу присвячені праці таких вітчизняних науковців як: Барановського О.І., Вознюка Г.Л., Загороднього А.Г., Словженка Т.С. Роботи цих

вчених стосуються поглибленого дослідження державного боргу і пов'язаних з ним наслідків.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є дослідження основних тенденцій та специфічних особливостей формування державного боргу України, а також розробка рекомендацій щодо удосконалення механізму його управління та обслуговування. Зважаючи на це, можна виокремити наступні завдання:

- дослідити теоретичні основи державного боргу та визначити його функції;
- розкрити еволюцію теорій державного боргу;
- визначити сутність механізму управління та обслуговування державного боргу; - систематизувати нормативно-правове забезпечення механізму управління та обслуговування державного боргу в Україні;
- проаналізувати практику формування дефіциту державного бюджету України;
- проаналізувати динаміку та структуру державного боргу в Україні;
- дослідити зарубіжний досвід реалізації механізму управління та обслуговування державного боргу у зарубіжних країнах
- надати практичні рекомендації щодо підвищення ефективності механізму управління та обслуговування державного боргу

Об'єктом дослідження є державний борг.

Предметом дослідження є економічні відносини, які виникають між державою та іншими суб'єктами економіки в процесі яких формується державний борг України та здійснюється його управління і обслуговування.

Методологічну основу роботи складає діалектичний метод наукового пізнання, системний та комплексний підходи до вивчення теоретичних аспектів утворення та управління державним боргом, у межах якого, в роботі використовуються методи аналізу та синтезу, статистичні прийоми групування, метод графічного зображення.

Інформаційну базу дослідження складають статистичні дані Державної служби статистики України, звітні дані Державної Казначейської служби, інформація Міністерства фінансів України, наукові статті, монографії, підручники з фінансів, нормативно-правові акти, які регламентують сферу управління та обслуговування державного боргу.

ВИСНОВКИ

1. Державний борг - це загальна сума, на певний момент, непогашених позик, отриманих державою для фінансування дефіциту бюджету та інші визначені законодавством цілі, невиконаних відсотків за обслуговування цих позик, а також наданих гарантій за зобов'язаннями інших державних структур. Під управлінням державним боргом слід розуміти комплекс заходів, що приймаються державою в особі її уповноважених органів щодо визначення місць і умов розміщення і погашення державних позик, а також забезпечення гармонізації інтересів позичальників, інвесторів і кредиторів. Управління державним боргом може розглядатися в широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні, під управлінням державним боргом мається на увазі формування одного із напрямів фінансової політики держави, пов'язаної з її діяльністю у вигляді позичальника і гаранта. Під управлінням боргом у вузькому розумінні мається на увазі сукупність дій, пов'язаних з підготовкою до випуску, розміщення боргових зобов'язань держави, надання гарантій, а також проведення операцій з обслуговування та погашення боргових зобов'язань.

2. Зміст управління державним боргом складається з трьох стадій: залучення державних запозичень; використання коштів; погашення та обслуговування боргу. Здійснюючи управління державним боргом, органи державної влади використовують широкий набір спеціальних інструментів (способів, методів). Так, для забезпечення платоспроможності держави в процесі управління державним боргом можливим є застосування різноманітних методів коригування боргової політики. Найбільш поширеними серед них є рефінансування та реструктуризація державного боргу. Ключовими інструментами управління державним боргом є: конверсія, консолідація, уніфікація, відстрочення погашення, анулювання і обмін облігації за регресивним співвідношенням.

3. Фінансово-правові і бюджетно-процедурні засади управління державним боргом регламентуються чинним законодавством України. Правовою основою

управління державним боргом є Конституція, в якій передбачено, що лише законами України встановлюються порядок утворення і погашення державного внутрішнього і

зовнішнього боргів, порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види та типи. Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади в Україні й уповноважена затверджувати державний бюджет України та вносити зміни до нього в частині внутрішнього та зовнішнього боргів. В Україні в управлінні державним боргом беруть участь: Кабінет Міністрів України; Міністерство фінансів України; Національний банк України; Державне казначейство України. У залученні та розміщенні коштів беруть участь Міністерство фінансів України та Національний банк України, а функцію погашення та обслуговування державного боргу безпосередньо виконує Державне казначейство України.

4. Загальний державний борг в Україні динаміці зростає: за останні п'ять років він зріс майже в 4 рази. В його структурі переважає зовнішній борг. Зростання державного боргу обумовлене зростанням як зовнішнього так і внутрішнього боргу. Водночас в доларовому еквіваленті обсяг внутрішнього боргу скорочується, а зовнішнього зростає, що обумовлене інфляційними процесами.

5. Управління державним боргом в розвинутих країнах світу може

здійснюватися через урядову, банківську або агентську моделі. Найчастіше розвинені країни світу використовують агентську модель інституційного управління державним боргом. Агентства є автономними державними установами, які здебільшого підпорядковуються міністерству фінансів або казначейству та функціонують за погодженою з урядом країни програмою. На сьогодні політика управління державним боргом провідних країн світу націлена на: встановленні контролю за рівнем боргу; розробленні пакетів жорстких фіскальних заходів (Греція, Іспанія, Італія, Велика Британія, Франція, Німеччина та ін. країни); зменшення дефіциту державного бюджету; реалізацію пенсійної реформи (підвищення пенсійного віку в Іспанії, Греції, Італії, Франції тощо). За умов сучасної боргової ситуації в Україні, дані заходи повинні мати місце і в нашій країні для поліпшення платоспроможності, що є запорукою підвищення довіри кредиторів. Разом із цим повинна діяти жорстка система контролю за процесом використання запозичених фінансових ресурсів. Кошти від державних запозичень повинні спрямовуватися на цілі розвитку економіки, а не на поточне споживання і погашення раніше отриманих кредитів.

6. На основі проведеного дослідження можна стверджувати, що перспективи зростання інвестицій стають більш невизначеними, але збереження макроекономічної стабільності та завершення ключових реформ з метою зміцнення довіри європейських інвесторів можуть сприяти зростанню в найближчі роки. Складне політичне середовище також впливає на перспективи реформ, але все ж таки є можливість реалізувати ключові реформи. На зменшення припливу іноземних інвестицій здійснює вплив низка факторів, які варто враховувати або, принаймні, намагатися зменшити їх негативний вплив. До негативних факторів варто віднести не лише політичну та економічну нестабільність, зволікання з реформами, про що згадано вище, але й високий рівень корупції, що вимірюється індексом сприйняття корупції, нестабільність правового, інституціонального середовища, низький рівень конкурентоспроможності, індекс легкості ведення бізнесу, індекс глобалізації, та й загалом спад рівня життя населення. Отже, завданнями на перспективу для України є реалізація реформ, формування сприятливого інвестиційного середовища і клімату.

7. На сьогоднішній день для України вкрай необхідною є розробка стратегії держави в питаннях зовнішніх запозичень. Здійснення ефективної боргової політики в Україні передбачає розробку концепції такої боргової стратегії, в якій державний борг розглядатиметься не з позиції боргового тягача на економіку України, а як інструмент економічного зростання в державі. Залучені зовнішні позики повинні вести до збільшення виробничих потужностей, головним чином тих підприємств, продукція яких йде на експорт. Збільшення експорту продукції призведе до збільшення валютних надходжень до держави, які необхідні для обслуговування та погашення зовнішнього боргу. Зростання державного боргу призводить до збільшення витрат по його обслуговуванню. Управління державним боргом повинно бути спрямовано на збільшення середнього терміну погашення заборгованості та скорочення витрат на обслуговування боргу. Розміри державного боргу в своїх абсолютних значеннях можуть досягати досить великих величин, проте борг завжди мусить знаходитися в певній визначеній кореляційній залежності у відповідній пропозиції, відносно абсолютної величини ВВП. Стратегічною метою державної боргової політики України має стати залучення фінансових ресурсів для ефективної реалізації програм

інституційного та інвестиційного розвитку країни із одночасним забезпеченням стабільного співвідношення державного боргу до ВВП.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245617/ed20130101/find?text=%C4%E5%F0%E6%E0%E2%ED%E8%E9+%E1%EE%F0%E3>
2. Абалкин Л.И. Экономическаяэнциклопедия / Л.И. Абалкин. - М.: ОАО Изд-во "Экономика", 1999. – 961 с.
3. Алексеева Н. І. Управління державним боргом: досвід Франції / Н. І. Алексеева // Фінанси, облік і аудит: зб. наук. пр. - 2016. – Вип. 1. – С. 20– 35.
4. Асадчев В.М. Борги і заборгованість. Різна природа - спільна проблема / В.М. Асадчев // Фінанси України. - 2010.- № 2. -С. 54-57.
5. Бабінець Д. Індекс ЕМВІ як показник країнного ризику та його взаємозв'язок з інвестиційним рішенням ТНК у країнах, що розвиваються/ Д. Бабінець // схід. – 2015. – №5.– С. 8-13. 5.
6. Базилевич В. Д. Державні фінанси: навчальний посібник / В. Д. Базилевич, Л. О. Баластрик. – К.: Атіка, 2010. – 368 с.
7. Баула О. В. Державний борг України: оцінка поточного стану та напрями оптимізації його рівня та структури / О. В. Баула, В. Я. Голюк, В. О. Салабай // Економічний форум. - 2017. - № 2. - С. 238-242. 7. Болдырев Б. Г. Финансыкапитализма / Б. Г. Болдырев. - М.: Наука, 1990. - 384 с. 8.
8. Боргова стійкість державних фінансів : колективна монографія / [Єфименко Т І., Єрохін С. А., Богдан Т. П. та ін.]. - Держ. навч.-наук. установа "Академія фінансансовго управління", 2014. - 710 с.
9. Боргова стійкість як стратегічний напрям підвищення рівня фінансово безпеки – К.: НІСД, 2016. – 50 с.
10. Боринець С. Я. Моделі організаційного забезпечення управління державним боргом: світовий досвід та перспективи для України / С. Я. Боринець, Л. О. Могилко // Банківська справа. - 2012. - № 4. - С. 43-51.

11. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. : ВТ “Перун”, 2001. – 1440 с
12. Глущенко А. С. Фінанси: навч. посіб. / А. С. Глущенко - Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. - 190 с.
13. Головачев Д. Л. Регулирование государственного долга в рыночной экономике: автореф. дис. д-ра эконом. наук: 08.00.01 / Д. Л. Головачев. - М.: Моск. гос. ун-т., 1996. - 25 с.
14. Государственный долг Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://index.minfin.com.ua/index/debtgov/>
15. Данилов Ю. А. Рынки государственного долга: мировые тенденции и российская практика / Ю. А. Данилов. – М.: ГУВШЭ, 2012. – 432 с.
16. Державне казначейство України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>
17. Державний борг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cost.ua/budget/debt/> 33.
18. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
19. Іваненко Ю.В. Агентство з питань управління державним боргом: досвід Португалії та Великобританії / Ю.В. Іваненко, А.В. Мамишев // Вісник НБУ. - 2008. - №3. - С. 14-18. 45.
20. Карабаза І.А. Аналіз причин низької ефективності співробітництва України з МВФ протягом 2010-2016 рр. / І.А. Карабаза // Світове господарство і міжнародні економічні відносини. – 2017. - Вип. 5. – С. 44- 47
21. Карапетян О. М. Проблеми і протиріччя національної боргової політики / О. М. Карапетян // Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах проведення системних реформ: матеріали загальноунів. наук. конф. проф.-викл. складу. - Тернопіль: Вектор, 2013. - С. 40-44.
22. Карлін М. І. Фінансова система України: навчальний посібник для студ. вузів / М. І. Карлін. - К.: Знання, 2007. - 324 с.

23. Киреев А.П. Международная макроэкономика: открытая экономика и макроэкономическое программирование. Учебное пособие для вузов / А.П. Киреев. - М.: Международные отношения, 2008. - 488 с.
24. Кириченко О. Сучасні теорії управління зовнішньою заборгованістю / О. Кириченко, В. Кудрицький // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №7. – С. 15-27.
25. Ключников И. К. Долги и кредиты в современной капиталистической экономике / И. К. Ключников, Ю. В. Пашкус, Н. В. Расков. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1989. – 234 с.
26. Ковальчук С.В. Фінанси. Навч. посібник / С.В. Ковальчук, І.В. Форкун. - Львів: Новий Світ, 2013. - 568 с.
27. Козюк В.В. Державний борг України у перехідній економіці: монографія / В.В. Козюк. – Львів: Світ, 2007. – 202 с.
28. Колосова В. П. Фінансові ресурси міжнародних інституцій у системі бюджетного планування України : дис. докт. ек. наук : 08.00.08 / Колосова Вікторія Павлівна – Київ, 2017. – 517 с.
29. Політика Українського боргу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slovoidilo.ua/2016/04/09/infografika/finansy/polityka-borhuskilkkyukrayinazaborhuvala-kredytoram>
30. Положення про Міністерство фінансів України: затверджене Указом Президента України від 8 квітня 2011 року N 446/2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U446_11.html
31. Положення про управління ризиками, пов'язаними з державним боргом: Наказ Міністерства фінансів України № 461 від 16.06.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MF10108.html
32. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Середньострокової стратегії управління державним боргом на 2013-2015 роки» № 320 від 29 квітня 2013 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3202013-%D0%BF/paran2#n2>
33. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від

29.10.2013 р. №1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm 82.

34. Про затвердження Положення про Державну казначейську службу України:
Постанова КМУ від 15.04.2015 р. №215 // Офіційний вісник України. – 2015. – №33. – Ст. 27.
35. Про затвердження Порядку відображення операцій, пов'язаних з державним боргом, при плануванні та виконанні державного бюджету: наказ Міністерства фінансів України № 42 від 28.01.2004 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0228-04>. 84.
36. Прохоров А.М. Советский энциклопедический словарь / А.М. Прохоров. – М.: Сов. Энциклопедия, 1988. – 1600 с.
37. Пирог О. В. *Іноземні інвестиції як фактор економічного зростання України*. Економіка промисловості. 2005. № 1. С.87–91.
38. Глуха Г. Я. *Інвестиції та їх вплив на економічне зростання*. Європейський вектор економічного розвитку. 2014. № 1 (16). С.39–47.
39. Скоробогатова Н. Є., Потапова В. П. *Роль інвестицій у формуванні економічного зростання України*. Зб. наук. праць молодих вчених КПІ ім. І. Сікорського «Актуальні проблеми економіки та управління». 2018. № 12. URL: <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/130925/126635> (дата звернення: 15.02.2019).
40. *Ukraine Economic Update, 2018, April 10* / WorldBankGroup. URL: <http://pubdocs.worldbank.org/en/684631523347829626/Ukraine-Economic-UpdateApril-2018-Eng.pdf> (accessdate:02.02.2019).
41. *Державна служба статистики України* : сайт. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_zor_zb.htm (дата звернення: 16.01.2019).
42. Селіверстова І.О. Боргова безпека як елемент фінансової безпеки держави/ І.О.Селіверстова, О.Ю.Лашченко, С.І.Шапошнікова // Проблеми системного підходу в економіці. – 2010. – №3. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2010_3/Laschenko_310.htm.
43. Сизранцев Г.О. Управління державним боргом України: проблеми та напрями оптимізації // Бізнесінформ. – 2013. – 12. – С. 56–60.

44. Стахів Ю.Я. Проблеми оцінки боргової безпеки країни // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – 2013. – № 2 (61). – С. 224–233.
45. Солодовников С.И. Проблемы внешней задолженности развивающихся стран [Текст] / С.И. Солодовников. – М.: Наука, 1986. – 189 с.
46. Юрій Е.О., Грицак А.В. Практика оцінювання рівня боргової безпеки держави // «Молодий вчений» – 2016 р. – № 12.1 (40). – С. 1014–1017.
47. Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
48. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/>.
49. Офіційний веб-сайт Національного банку України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>.